

Maahanmuutto- taustaiset nuoret koulutuksen siirtymissä: Viranomaisten ja nuorten näkökulmat

Marianne Teräs

FT, dosentti, yliopistonlehtori
Helsingin yliopisto,
Käyttätymistieteiden laitos
marianne.teras@helsinki.fi

Johanna Lasonen

PhD, professori
University of South Florida ja
Jyväskylän yliopisto
lasonen@usf.edu

Carine Cools

PhD, Project Researcher
Jyväskylän yliopisto,
Koulutuksen tutkimuslaitos
carine.cools@jyu.fi

Abstrakti

Artikkelissa tarkastellaan maahanmuuttotaustaisten nuorten koulutuksellista nivelvaihetta. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaiset siirtymätekijät edistävät tai estävät nuorten pääsyä erityisesti perusasteelta toiselle asteelle. Tutkimuksen aineiston muodostivat maahanmuuttotaustaisten nuorten haastattelut sekä hei-

Artikkeli on läpikäynyt referee-menettelyn

dän kanssaan työtä tekevien viranomais-
ten laadullinen kysely ja haastattelut. Tut-
kimus osoittaa, että koulutussiirtymät ovat
muuttuneet moninaisiksi ja että niihin on
sidoksissa kolmenlaisia tekijöitä: nuoreen
itseensä, nuoren yhteisöihin ja yhteiskun-
nan tarjoamiin palveluihin liittyvät tekijät.
Viranomaiset toistelivat kielitaidon ja nuor-
ren motivaation ja osaamisen merkitys-
tä sekä yhteiskunnan palvelujen kohden-

tamista, nuoret taas toivat esiin ystävien ja perheiden merkityksen. Tulokset korostavat yhteistyötä viranomaisten, kotien ja nuorten välillä, jotta nuoria voitaisiin tukea heidän elämänsä erityisvaiheessa, sen sujuvoittamiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi.

Avainsanat: *koulutuksen siirtymävaiheet, maahanmuuttotataustaiset nuoret, siirtymäjännitteet*

.....

Abstract

This article explores school transitions of young people with diverse linguistic and cultural backgrounds. The aim of the study was to examine what kinds of transitional factors do hinder or promote transitions of the young, especially, from comprehensive school to secondary schools. Study material consists of interviews with the young, and a qualitative questionnaire and interviews with the authorities who work with them. The results show that there are three kinds of transitional factors: those attached with the young themselves, those attached with their communities, and those with services offered by the society. The authorities repeatedly stated language factor, motivation, competences and structural factors, whereas the young mentioned friends and family. The results highlighted that teachers and counselors need to be aware of these transitional factors in order to support transitions of the young, and thus prevent their exclusion and marginalization.

Keywords: *immigration, school transitions, young*

Johdanto

Suomi on osa globalisoituvaa maailmaa, jossa ihmiset liikkuvat. Työikäisten ja nuorten maahanmuuttajien määrät lisääntyvät. Ruotsalainen ja Nieminen (2012) esittävät, että Suomessa oli vuonna 2011 noin 260 000 henkilöä, joiden molemmat vanhemmat olivat syntyneet ulkomailla. Heistä 38 000 oli itse syntynyt Suomessa (ns. toinen sukupolvi) ja noin 113 000 henkilön vanhemmisista toinen oli syntynyt ulkomailla (ns. 2,5-sukupolvi). Ensimmäisellä sukupolvella tarkoitetaan henkilöitä, jotka ovat muuttaneet aikuisena uuteen maahan ja toisella sukupolvella heidän lapsiaan, jotka ovat syntyneet kohdemaassa. Yhdysvaltalainen maahanmuuton tutkija Rumbaut (2007) toi keskusteluun väli-sukupolven käsitteen, sillä hänen mielestään jaottelu ensimmäiseen ja toiseen sukupolveen on liian karkea. Hän katsoo, että erityisesti lapsen maahanmuuttoiläällä sekä lapsen ja vanhempien syntymämaalla on merkitystä lapsen tilanteeseen (Martikainen & Haikkola, 2010). Helsingissä 7–15-vuotiaiden vieraskielisten määrän ennustetaan kasvavan vajaaseen 10 000:een vuonna 2020 ja 13 800:aan vuonna 2030, jolloin osuus koko ikäluokasta kasvaa nykyisestä noin 15 prosentista 23 prosenttiin (Helsingin kaupungin tietokeskus, 2013, p. 19). Vieraskielisellä tarkoitetaan henkilöä, jonka äidinkieli on muu kuin suomi, ruotsi tai saame. Artikkelissa käytämme käsitteitä eri kieli- ja kulttuuritautainen ja maahanmuuttotataustainen maahanmuuttajataustaisen sijaan, koska lapsista ja nuorista puhuttaessa käsite kattaa laajemmin sen, että henkilö itse ei välttämättä ole muuttanut maahan, mutta maahanmuutolla on yleensä ylisukupolvittaisia seurauksia,

jotka näkyvät lapsen ja nuoren elämässä (ks. Martikainen, Saari & Korkiasaari, 2013, pp. 41-45).

Koulutustutkimuksessa siirtymiä tutkitaan usein kahdesta näkökulmasta. Yhtäältä kuvataan muutosta tietystä vaiheesta toiseen kuten kehityksellisiä siirtymiä lapsuudesta nuoruuteen. Toisaalta siirtymillä kuvataan koulutusasteelta toiselle tai koulutuksesta työelämään siirtymistä. Tuota nivelvaihetta ei voida kuvata mekaanisesti ja lineaarisesti olettaen, että kaikki seuraavat tiettyä 'perinteistä' polkua (Lindberg, 2008). Maahanmuutto-
taustaisille nuorille siirtymävaiheet ovat vaativampia kuin valtaväestön nuorille (Teräs, Niemi, Stein & Välinoro, 2010). Koulutusjärjestelmä on reagoinut nivelvaiheen vaikeuksiin, ja nuorille tarjotaan vaihtoehtoisia ohjelmia, muun muassa työpajoja ja kymppiluokkaa.

Vuonna 2010 kaikista 16–24-vuotiaista noin 75 prosenttia opiskeli perusasteen jälkeisessä oppilaitoksessa. Ensimmäisen polven maahanmuuttajista opiskelijoita oli hieman yli 50 prosenttia ja toisen polven maahanmuuttajista 68 prosenttia (Ruotsalainen & Nieminen, 2012). Kun 5,5 prosenttia valtaväestön nuorista jätti hakematta toisen asteen koulutukseen peruskoulun jälkeen, EU-maiden ulkopuolelta tulleista ensimmäisen polven maahanmuuttajista näin teki 15,4 prosenttia (Kuusela ym., 2008, p. 12). Myös koulutukseen hyväksytyjen määrissä on suuria eroja (Kilpinen & Salonen, 2011, p. 17). Erityisen riskialttiissa tilanteissa ovat ensimmäisen polven nuoret, jotka tulevat EU-maiden ulkopuolelta. Työllillä riski liittyy siirtymävaiheeseen, kun taas pojilla riski liittyy toisen asteen ja erityisesti ammatillisen koulutuksen keskeyttämiseen. (Kuusela ym., 2008, pp. 12–14.) Toisaalta Kilpi-Jakosen (esim.

Kilpi, 2010; ks. myös Heath, Rothon & Kilpi, 2008) tutkimukset osoittavat, ettei toisen polven nuorten opintomenestys juurikaan eroa valtaväestön nuorten menestyksestä. Voimakkaimmin opintomenestykseen vaikuttava taustatekijä on vanhempien sosioekonominen tausta. Toinen sukupolvi on myös halukkaampi jatkamaan lukioon kuin ammatilliseen opinlaitokseen, ja esimerkiksi itäaasialaista alkuperää olevat oppilaat menestyivät koulutuksessa parhaiten. Lisäksi Kilpi-Jakonen huomauttaa, että ryhmien sisäiset erot koulumenestyksessä ovat huomattavasti suurempia kuin niiden väliset erot (Kilpi, 2010, pp. 124–125; myös Teräs & Kilpi-Jakonen, 2013.) Tutkimus osoittaa, että perheen tilanne, hyvinvointi ja työllistyminen tuovat resursseja nuorten tukemiseen.

Tämän artikkelin tavoitteena on selvittää maahanmuuttotaustaisten nuorten koulutuksellisia siirtymiä sekä niihin sidoksissa olevia siirtymätekijöitä. Tutkimuskysymykset olivat: Millaisia siirtymiä nuoret kuvaavat sekä millaisia koulutuksellisia siirtymätekijöitä viranomaiset ja nuoret tuovat esiin.

Nuorten siirtymät

Käsitteenä siirtymä kuvaa liikettä ja muutosta kahden vaiheen, tason tai tilanteen välillä. Siirtymän käsitettä on tutkittu ahkerasti 2000-luvulla eri näkökulmista kuten kehityopsykologiassa (esim. Salmela-Aro, 2008), kansainvälisessä liikkuvuudessa (esim. Koikkalainen & Suikkanen, 2012), koulutuksessa (esim. Huhtala & Lilja, 2008; Gordon & Lahelma, 2003) ja nuorisotutkimuksessa (esim. Walther, 2006). Lindberg erottelee käsitteen perinteinen siirtymä ei-perinteisestä siirtymästä. Näillä hän tarkoittaa sitä, että perinteisesti kou-

lukuksen jälkeen siirrytään työelämään, mutta opiskelija saattaa tahtomattaan jäädä ilman työpaikkaa, hän voi jättäytyä itse työn tai koulutuksen ulkopuolelle tai hänellä ei ole kykyjä tai taitoja, joita työelämässä tai koulutuksessa häneltä odotetaan (Lindberg, 2008, pp. 72-74). Walther (2006) kuvaa nuorten siirtymiä myös käsitteen jojo-siirtymä (yoyo transition) avulla. Tällä hän tarkoittaa siirtymävaiheen edestakaista liikettä koulutuksen ja työllisyyden välillä sekä siirtymävaiheen pitkittyneisyyttä verrattuna lineaarisiin ja suoraviivaisiin perinteisiin siirtymiin.

Vygotskyn (1982) tutkimuksissa siirtymä käsitteenä kuvaa ihmisen kulttuurihistoriallista kehitystä vaiheesta toiseen. Siirtymiä tapahtuu ikäkaudelta toiselle, psyykkisten toimintojen tasolta toiselle tai ulkoisissa prosesseissa, kuten siirtymä lapsen puheen kehityksessä ulkoisesta puheesta sisäiseksi puheeksi. Siirtymä on tällöin sekä vertikaalinen että horisontaalinen, laadullinen muutosprosessi. Leontjev (1977) puolestaan kuvaa siirtymiä liikkeinä ja muutosprosesseina toimintojen sekä toiminnan ja tekojen välillä. Vygotskylle ja Leontjeville siirtymä käsitteenä edustaa ainakin kolmea ulottuvuutta: liikettä, muutosta ja dialektista vastavuoroista suhdetta. Ensiksikin siirtymä liikkeenä näyttäytyy vertikaalisena ja horisontaalisena suuntana vaiheesta tai tasosta toiseen. Toiseksi se tulee esiin laadullisena muutosprosessina, transformaationa ja kehityksenä. Kolmanneksi se ilmenee vastavuoroisena kahden eri vaiheen tai tason välisenä suhteena (ks. myös Teräs, 2012). Nuori, joka muuttaa siirtolaisena maasta toiseen, kokee monitasoisen siirtymän. Kuvaahan jo termi siirtolaisuus siirtymää. Liike voi olla johonkin menemistä, jostakin lähtemistä tai johonkin palaamista. Nuori tulee uuteen ympäristöön, yhteisöön ja yhteiskuntaan, jon-

ka kulttuuriset käytännöt ovat historiallisesti ja kulttuurisesti muovautuneita ja välittyneitä, mitkä hän kohtaa vuorovai- kutusten kautta vastavuoroisessa lähtö- ja kohdemaan välisessä dialektisessa prosessissa.

Muuttoliiketutkimuksen kentässä suhteita lähtö- ja kohdemaahan ilmennetään transnationaalisuuden käsitteellä ja teoriolla. Sillä viitataan esimerkiksi toimijoihin ja verkostoihin, jotka tapahtuvat ylijarajojen ja ovat ainakin jossain määrin valtiollisista toimijoista riippumattomia (ks. Martikainen, Sintonen & Pitkänen, 2006, p. 24). Haikkolan (2012) mukaan siinä missä kaksipaikkaisuus edustaa ensimmäisen sukupolven suhteita lähtömaihinsa, toisen sukupolven nuorten elämää leimaa monipaikkaisuus, jota erityisesti nuorten hajautuneet perheverkostot ylläpitävät. Esimerkiksi nuoren koulutusvalintaan voivat vaikuttaa perhe, joka asuu Suomessa, mutta myös isovanhemmat, jotka asuvat edelleen perheen lähtömaassa.

Raffe (2008) tarkasteli kriittisesti järjestelmätason tutkimusta ja esitti että siirtymät ovat moniulotteisia: niihin on sidoksissa työmarkkinat, sosiaaliturvajärjestelmä ja perheinstituutiot. Walther (2006) esitti erilaisia siirtymien hallintajärjestelmiä eli siirtymäregiimejä (transition regimes), joista tässä esitellään universaalialia järjestelmää, koska se vastaa Pohjoismaista mallia. Universaalialia järjestelmässä korostuvat yhtäältä nuoren yksilölliset oikeudet ja velvollisuudet, ja toisaalta sosiaalinen vastuu ja hyvinvointi sekä kaikille yhteinen perusopetus. Myös Suomessa toteutettu yhteiskuntavastuu heijastelee tätä mallia (TEM, 2012). Walther muistuttaa lisäksi siitä, että nuorten polut työelämään ovat muuttuneet yksilöllisemmiksi, päätittäisiksi ja

vakiomallista eroaviksi. Tämän näkökulman vahvistavat tutkimuksissaan Hviid ja Zittoun (2008) esittäen, että nuorten koulutussiiirtymille ovat leimallisia muutokset, katkokset ja uudelleenpaikannukset. Walther (2006) kollegoineen havaitsi, että Tanskassa nuoret saarretaan tukitoimilla, jotka korostavat nuoren yksilöllistä valintaa sekä oman polun löytämistä ja rakentamista. Mielenkiintoinen näkökulma tämän tutkimuksen kannalta on se, että universaali järjestelmä vaatii tietyn kulttuurisen mallin sisäistämistä: jokainen osallistuu ja rakentaa oman yksilöllisen polkunsu yhteiskunnan tukemana. Heidän tutkimuksensa mukaan niissä nuorissa, jotka eivät noudattaneet mallia, oli paljon etnisiin vähemmistöihin kuuluvia nuoria.

Alitolppa-Niitamo (2003; 2004) osoittaa somalinkielisiä oppilaita koskevassa tutkimuksessaan, että heidän tilanteensa on haasteellinen kahden samanaikaisen siirtymän vuoksi: yhtäältä nuori kokee omaan psykologiseen kehitysvaiheeseensa kuuluvan siirtymän lapsuudesta nuoruuteen ja toisaalta yhteiskuntaan liittyvän siirtymän. Siirtymävaihe on yksilölle samanaikaisesti sekä uusien mahdolli-

suuksien että haasteiden aikaa, joka saattaa muuttua hämmennykseksi, stressiksi ja kehityksen jarruksi silloin, kun yksilö käy läpi monia siirtymiä yhtäaikaaisesti (Alitolppa-Niitamo, 2003, p. 20). Salmela-Aro kollegoineen (esim. Salmela-Aro, Aunola & Nurmi, 2007) osoitti, että nuoret kävivät läpi elämässään monia yhtäaikaaisia siirtymiä, jotka liittyivät koulutuksen lopettamiseen, työelämään siirtymiseen, ikäkauteen ja perheen perustamiseen. Salmela-Aro (2008) on esittänyt 4S-mallin, jonka avulla hän tarkastelee nuorten yhtäaikaaisia siirtymiä. Malliin kuuluvat suuntaaminen, suunnistaminen, säätely ja sopeuttaminen. Suuntaamisella hän tarkoittaa erilaisia instituutioita tai roolisiirtymiä. Suunnistamisella hän viittaa nuoren omiin valintoihin ja säätelyllä taas nuoren itsesäätelyyn. Sopeuttaminen on Salmela-Aron mallissa nuoren kykyä toimia tilanteessa, jossa hänen toiveensa tai tavoitteensa eivät toteutuneet toivotulla tavalla.

Taulukossa 1 on yhdistetty siirtymien luonteen muutos eri tasoilla ja tavoitteellisuus. Nuoli taulukossa kuvaa sitä, että eri tasot ovat yhteydessä toisiinsa. Oikeanpuoleisessa sarakkeessa on kuvattu

Taulukko 1. Siirtymien tasojen, kuvausten ja käsitteen väliset yhteydet.

Tutkimus	Siirtymä kuvauksena	Siirtymä käsitteenä
Mikrotaso	Yksilöllinen, ei-perinteinen, sirpaleinen, jojomainen, pätkittäinen, ei-lineaarinen ja prosessien samanaikaisuus Tavoite: oman koulutuspolun rakentaminen	↑ Siirtymä kehityksenä, muutoksena, suuntautumisena ja tilana
Mesotaso	Yhteisöllinen: perhe, ystävät ja koululuokka Tavoite: paikan löytäminen eri yhteisöissä, joissa nuori on osallisena.	Siirtymä vastavuoroisena liikkeenä ja monipaikkaisuutena
Makrotaso	Rakenteellinen, järjestelmäkeskeinen (sosiaaliturva, koulutus), työmarkkinat, perinteinen ja lineaarinen Tavoite: nopeasti ja sujuvasti eri vaiheiden ylitse	↓ Siirtymä transnationaalisenä suhteena

siirtymän käsitteen suhdetta eri tasoihin. Eri kieli- ja kulttuuritaustaisten nuorten kohdalla siirtymien käsitteeseen tulee mukaan monipaikkaisuuden ja transnationaalisuuden ulottuvuudet verrattuna valtaväestön nuorten siirtymiin.

Merkille pantavaa edellä kuvatuissa tutkimuksissa on jännite mikro- ja makrotason tutkimuksen sekä koulutuspolitiikan välillä. Mikrotason tutkimusta leimaa nuorten koulutuspolkujen ja siirtymien sirpaleisuus, pitkittäisyys, yksilöllistyminen, osittaisuus, edestakaisuus ja uudelleenpaikannukset. Sitä vastoin makrotasolla ja koulutuspolitiikassa, esimerkiksi yhteiskuntavastuulla, pyritään vakiomalliin ja sujuvoittamaan siirtymiä sekä nopeuttamaan nuorten pääsyä opiskelemaan ja työelämään. Aikaisempi maahanmuuttajien lasten koulusiirtymätutkimus sekä Suomessa että kansainvälisesti nojaa pitkälti laajoihin aineistoihin ja tilastollisiin menetelmiin (ks. esim. Kilpi-Jakonen, 2011; Birnbaum & Guégnard, 2013; Hira-Friesen, Haan & Khan, 2013), tämän rinnalle tarvitaan myös laadullisia tutkimuksia, jotta maahanmuuttajien lasten koulutuksellisesta siirtymävaiheesta saadaan kokonaiskuva. Aikaisempi koulutussiirtymätutkimus kohdistuu myös pääosin valtaväestön nuoriin, tässä tutkimuksessa kohderyhmänä ovat eri kieli- ja kulttuuritaustaiset nuoret. Jossain määrin ehkä voidaan olettaa, että samankaltainen ilmiö näyttäytyy myös maahanmuuttotaustaisten nuorten koulutussiirtymissä. Sitä ei kuitenkaan voida pitää lähtökohtana ja mallina taustoiltaan erilaisten nuorten kohdalla. Lisäksi tutkimuksemme kohderyhmänä ovat nuorten kanssa työtä tekevät viran-

omaiset, mikä lisää tietoa ja kokonaiskuvaava maahanmuuttotaustaisten nuorten koulutuksellisesta siirtymävaiheesta. Ymmärrämme siirtymävaiheen kokonaiskuvaalla jännitettä yhteisöllisten ja yksilöllisten tekijöiden välillä, jota nuorten ja viranomaisten näkökulmat toimijatasolla paikallistavat. Siirtymä-käsitteen tarkastelu ja teoreettinen avaaminen kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian näkökulmasta laajentaa siirtymävaiheen tietoteoreettista pohjaa.

Osallistujat ja tutkimuksen menetelmät

Aineisto koostuu nuorten (N=10) yksilöllisistä haastatteluista sekä viranomaisten (N=20) laadullisen kyselyn vastauksista (20), joista yhdeksän myös haastateltiin. Viranomaiset työskentelivät toisen asteen ja perusasteen kouluissa opettajina ja opinto-ohjaajina, työpajatyyppisessä koulutuksessa ohjaajina sekä opetushallinnossa. Nuoret opiskelivat toisen asteen valmistavassa tai varsinaisessa koulutuksessa, ja yksi opiskeli yliopistossa. Aineisto on kerätty pääkaupunkiseudulla.¹

Viranomaisille suunnattu puolistrukturoitu, laadullinen kysely sisälsi 18 avokysymystä neljältä osa-alueelta: nuorille suunnattujen palvelujen kuvauksesta, maahanmuuttotaustaisille nuorille tarjotetuista palveluista, yhteistyöstä ja vaikuttamismahdollisuuksista omaan työhön sekä nuorten siirtymävaiheesta perusasteelta toiselle asteelle. Kyselylomake pilotoitiin (N=6), mistä saatujen kokemusten pohjalta muodostettiin kolme erillistä kyselylomaketta kohdennettuina

¹Aineisto on osa laajempaa Suomen Akatemian tutkimushanketta ”Maahanmuuttajien osaamisen tunnustaminen ja työllisyysmahdollisuudet”, aineiston keruuseen ovat osallistuneet myös Heidi Turunen, Maria Nuottokari, Emilia Niemi ja David Stein.

eri toimialojen viranomaisille sekä hallinnon (suunnittelu- ja väliesimiestasoille) työntekijöille. Kysymykset olivat pääasiassa samoja, mutta näkökulma muodostui hieman erilaiseksi riippuen vastaajan työkentästä. Opettajille suunnatussa kyselyssä huomioitiin opettajien työkenttä nuorten koulutuspolulle ohjaamisessa ja tiivis verkostoituminen koulun muihin toimijoihin.

Ennen kyselyn lähettämistä virastoilta haettiin tutkimuslupa, jossa korostettiin kyselyyn osallistumisen vapaaehtoisuutta ja luottamuksellisuutta. Kysely toteutettiin elektronisesti, ja linkki lomakkeeseen lähetettiin viranomaisten saatavilla olevaan sähköpostiosoitteeseen. Kyseessä on harkinnanvarainen näyte, sillä maahanmuuttajien tukihenkilöstö on rajoitettu asiantuntijoiden joukko. Maahanmuuttotaustaisten nuorten kanssa työskentelevien viranomaisten vastaukset kuvasivat heidän kokemuksiaan, sillä suurin osa tässä raportoiduista vastaajista (18/20) työskenteli nuorten kanssa päivittäin. Vastaajille lähetettiin yksi muistutusviesti.

Aineiston analyysi painottuu kyselyn viimeiseen osioon: Mitkä tekijät mielestäsi estävät tai edistävät nuoren siirtymistä perusasteelta toiselle asteelle? Eroavatko nuo tekijät mielestäsi valtaväestön ja maahanmuuttotaustaisten nuorten kohdalla? Vastaukset olivat luonteeltaan lyhyitä ja tiiviitä lauseita tai yhden sanan vastauksia. Haastattelu koostui yhdeksästä teemasta, joilla syvennettiin kyselyssä esiin tulleita sellaisia asioita, kuten työssä tapahtuneita muutoksia ja nuorten siirtymiä. Haastattelut kestivät 32–72 minuuttia. Haastattelut litteroitiin sanatar-kasti.

Nuoria haastateltiin 10, viisi poikaa ja

viisi tyttöä. He olivat haastatteluhetkellä 17–22-vuotiaita. Kahdeksan nuorta opiskeli nuorten ohjaavassa ja valmistavassa koulutuksessa, yksi oli töissä ja yksi opiskeli yliopistossa. Kolme oli syntynyt, ja muut olivat asuneet Suomessa 5–15 vuotta. Nuoria pyydettiin kertomaan omasta koulutuspolustaan ja siihen vaikuttavista tekijöistä sekä perheestään ja omasta identiteetistään. Tässä artikkelisssa huomio on nuoren koulutuspoluissa. Nuorten vanhemmat olivat muuttaneet Suomeen Vietnamista, Turkista, Keniasta, Afganistanista, Somaliasta, Venäjältä, Kosovosta, Angolasta, ja yhden nuoren äiti oli Intiasta ja isä Iranista.

Aineistot kerättiin tammikuun – syyskuun 2010 välisenä aikana. Kysely- ja haastatteluaineistot täydentävät toisiaan ja tuovat esiin erilaisia näkökulmia siirtymäilmiöstä: yhteiskunnan ja koulu yhteisön resurssit suhteessa nuorten elämäntilanteeseen. Eri näkökulmien esiin tuominen on tärkeää, jotta ilmiöstä saadaan kattavaa tietoa. Kysely- ja haastatteluaineisto analysoitiin soveltaen induktiivista teema-analyysia (Braun & Clarke, 2006), lisäksi käytettiin kvalitatiivisen aineistoon soveltuvaa Atlas.ti 6.2 -ohjelmaa, joka mahdollistaa aineiston systemaattisen käsittelyn. Braun ja Clarke esittävät teema-analyysille kuusi vaihetta alkaen aineistoon tutustumisesta ja päättyen tutkimusraportin kirjoittamiseen. Etenimme näiden kuuden vaiheen kautta: 1) Aineistoon tutustuminen, 2) Alustavien koodien tuottaminen, 3) Teemojen etsiminen, 4) Teemojen tarkistaminen, 5) Teemojen täsmentäminen ja nimeäminen 6) Raportin tuottaminen. Lopuksi teimme teemojen pohjalta siirtymätekijöiden mallinnuksen: teemakartan, jonka avulla tunnistimme siirtymätekijöiden suhdetta toisiinsa (kuvio 1). Teema-analyysi mahdollisti sekä määrällisen että

laadullisen analyysin. Analyyttisenä käsitteenä käytimme siirtymätekijää. Tämä saattoi olla kyselylomakkeen yksittäinen sana vastauksena kysymykseen esimerkiksi ”kielitaito” tai kokonainen lause. Siirtymätekijäkategoriat on nimetty niiden sisällön, tason ja tekijöiden välisten suhteiden mukaisesti esimerkiksi kategoria ”omakohtainen” kuvastaa nuoreen itseensä liittyvää (taulukko 2) yksilötasoa, joka on suhteessa yhteisöön ja yhteiskuntaan (kuvio 1).

Nuoret kuvaavat monia siirtymiä

Nuoret kuvasivat monia erilaisia siirtymiä: muuttoja maasta toiseen, koulujen välisiä ja koulun sisäisiä vaihdoksia, koulun ja työelämän välisiä sekä koulutuksen jälkeisiä siirtymiä. Nuoret kuvasivat omaa tai perheensä muuttamista Suomeen tuloa jonkin toisen maan kautta, muuttamista Suomeen sekä Suomessa paikkakunnalta toiselle. Lisäksi he pohtivat Suomesta muuttamista: ”No ei mulla oo mitään suunnitelmia vielä, että jäänkö tänne. Katon nyt et miten käy, et onko siel omassa maassa sotaa vai ei. Tää on rauhallinen maa, täällä on hyvä olla. Mut jos sota loppuu kokonaan niin totta kai, kaikilla on oma kotimaa” (N1)².

Esimerkki heijastaa nuorten siirtymien epävarmuutta ja uudelleenpaikannusta riippuen lähtömaan sotatilanteesta sekä monipaikkaisuutta (ks. Hviid & Zittoun, 2008; Haikkola, 2012). Nuoren pohdinta heijastaa myös siirtymän edestakaisuutta ja dialektisuutta: yhtäältä ollaan ”täällä” mutta toisaalta voidaan lähteä myös ”kotimaahan”. Kysymyksenä on ”Mut jos”.

Eritasoiset siirtymätekijät

Viranomaiset tunnistivat kuusi teema-alueita, jotka heidän mielestään olivat sidoksissa – joko estävästi tai edistävästi – nuorten siirtymisiin perusasteelta toiselle astelle. Ne ilmenivät myös nuorten haastatteluissa. Teema-alueet olivat: kielelliset ja omakohtaiset, koulutukselliset ja rakenteelliset sekä sosiaaliset ja kulttuuriset siirtymätekijät. Kielellisiin tekijöihin kuului lähinnä suomen kielen taito. Koulutuksellisiin tekijöihin lukeutuivat opetukseen ja ohjaukseen liittyvät koulun sisäiset asiat ja sosiaaliin asioihin puolestaan ystävät ja perhe. Kulttuuriset siirtymätekijät viittasivat kulttuurisiin eroihin, ja rakenteelliset taas yhteiskunnan järjestelmään ja rakenteisiin sekä nuorille suunnattuihin palveluihin. Omakohtaisilla

Taulukko 2. Teema-alueet, joita nuoret ja viranomaiset mainitsivat siirtymätekijöinä.

Teema-alue	Mainintojen määrä Viranomaiset (N = 20)	Mainintojen määrä Nuoret (N = 10)
Kulttuurinen	10	1
Koulutuksellinen	12	1
Sosiaalinen	19	11
Omakohtainen	41	7
Kielellinen	56	3
Rakenteellinen	56	7
Yhteensä	194	30

²Esimerkeissä N viittaa nuoriin ja V viranomaisiin. Numerot viittaavat yksittäisiin osallistujiin.

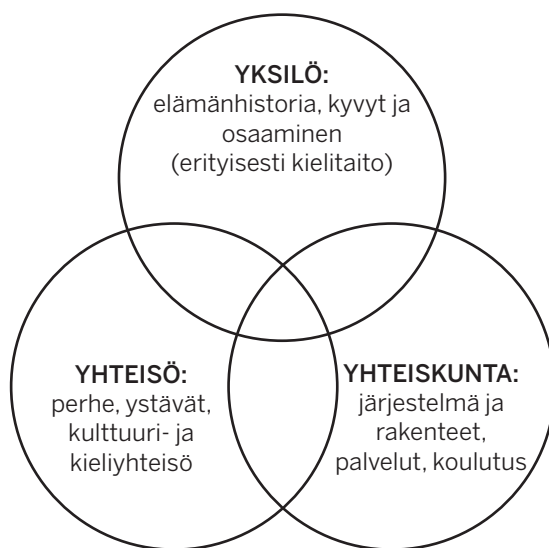
siirtymätekijöillä viranomaiset viittasivat opiskelijan motivaatioon, osaamiseen sekä hänen elämäntilanteeseensa ja -historiaansa.

Määrällisesti viranomaiset mainitsivat 194 kertaa tekijöitä, jotka heidän mielestään vaikuttivat nuorten siirtymiin ja nuoret 30 kertaa. Huomio kiinnittyi siihen, että viranomaiset toistelivat samoja asioita. Eniten mainintoja oli kielellisen ja rakenteellisen teeman alueelta ja vähiten kulttuurisen teeman alueelta. Vaikka viranomaisten ja nuorten mainintoja ei voikaan suoraan verrata toisiinsa, on näiden kahden näkökulman tarkastelu kiinnostavaa ja toisiaan täydentävää, sillä molemmat ryhmät toimivat samalla alueella. Viranomaisia pyydettiin mainitsemaan tekijöitä, jotka heidän mielestään vaikuttivat siirtymävaiheeseen, kun taas nuoret kertoivat vapaammin omasta koulutustulustaan. Nuoret toivat esiin eniten mainintoja sosiaalisista tekijöistä. Lisäksi nuoret mainitsivat vähemmän kielellisiin tekijöihin liittyviä asioita, kun taas viranomaisille se oli yksi tärkeimmistä te-

kijöistä. Nuoret toivat myös esiin kaksi asiaa, joita työntekijät eivät maininneet: työhön pääsyyn vaikuttaa hakijan ulkomaalaistausta ja koulutuksen hakuun se, että koulu sijaitsee hankalassa paikassa. Tosin muutamat viranomaiset mainitsivat asenteet yhtenä asiana, joka vaikuttaa siirtymiin. Tämän voi tulkita siten, että asenteiden katsottiin liittyvän erilaiseen nuoreen suhtautumiseen.

Pohjaten teema-alueisiin muodostimme siirtymätekijöistä mallin, jossa yhdistyvät eri tasot: mikro-, meso- ja makrotasot (kuvio 1): nuori itse, hänen kykynsä ja motivaationsa, nuoren kanssa elävä yhteisö sekä yhteiskunta rakenteineen.

Kuviosta 1 näkyy, että siirtymätekijät ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja ne ovat osittain myös päällekkäisiä ja samanaikaisia (ks. Vygotsky, 1982; Leontjev, 1977). Esimerkiksi koulu on nuoren yhteisö, mutta myös osa yhteiskunnan rakennetta. Siirtymätekijöillä on myös kaksoisluonne siten, että ne voivat sekä edistää että estää nuoren siirtymää. Esi-

Kuvio 1. Teemakartta: Eri siirtymätekijöiden vuorovaikutus.

merkiksi vanhemmat ja ystävät voivat tukea nuoren opiskelupolkua tai rajoittaa sitä. Sama siirtymätekijä voi toisessa tilanteessa estää ja toisessa taas edistää siirtymää kuten esimerkiksi hyvä kielitaito voi edistää pääsyä koulutukseen ja hatarata taas estää sen. Kuvio 1 myös vahvistaa Raffen (2008) esittämää siirtymien moniulotteisuutta ja muistuttaa siitä, että siirtymien mekaaninen tarkastelu tyypistää siirtymäprosessia.

Yksilölliset siirtymätekijät

Nuoreen itseensä liittyvät omakohtaiset tekijät olivat hänen historiaansa, kykyihinsä ja osaamiseensa sekä kielitaitoon perustuvia mainintoja. Seuraavassa esimerkissä nuori kuvaa omaa peruskoulun ja toisen asteen välistä siirtymää ”angstailuna”.

”En mä itse asiassa tässä nyt, että lukio. No lukio oli kyllä aika semmonen mielenkiintoinen, että mää olen itse jollain tavalla analysoinut tota mun lukion käyntiä. Niin määhän olin yläkoulussa mää koen, että mää olin aika mallioppilas. Mutta sitten mä rupeisin jossain vaiheessa angstaileen tossa ysiluokan ja lukion välissä. Ja sitten se jatkui koko lukioiän ja jollain tavalla sitten se opiskelu kärsi. Se on ehkä semmonen palatakseni siihen kysymykseen, että mikä on jäänyt kesken, niin se on ehkä just tämä lukio. Että jos mä olisin suhtautunut siihen vakavammin, mutta siihen mää en osannu suhtautua koskaan kauheen vakavasti.” (N9)

Peruskoulussa työtään tekevä opinto-ohjaaja puolestaan kiinnitti huomiota nuorten kuvaan omasta oppimisestaan ja omista kyvyistään: ”Lisäksi monella muunkielisellä oppilaalla on epärealis-

tinen kuva omasta oppimisestaan ja kyvyistään”(V4). Omakohtaiset tekijät heijastelivat nuoren yksilöllisiä kokemuksia, ajatuksia ja valintoja koulutuspolkuunsa liittyen. Yhtäältä nuoren pohdintaa voi kuvata myös Salmela-Aron (2008) 4S-mallin avulla siitä, miten nuori suunnitaa, suunnistaa, säätelee ja sopeutuu siirtymissä. Esimerkin nuorelle rooliin siirtymä yläasteen ”mallioppilaasta” lukioon tuotti ongelmia ja hän joutui suuntaamaan opintopolkuaan uudella tavalla. Toisaalta nuoren pohdinta heijastaa hänen siirtymävaiheensa kehitystä ja muutosta, jota hän lukioaikanaan kävi läpi ja joka aiheutti lukion keskeyttämisen.

Kielelliset tekijät olivat yksi useimmin viranomaisten mainitsemista siirtymätekijöistä. Voisi sanoa, että sitä toisteltiin mantran tavoin. ”Suomen kielen taito vaikuttaa ratkaisevasti pääsyyn toiselle asteelle. Kaikille muunkielisille järjestetään kielitesti (kirjallinen osio ja haastattelu). Niiden tulosten perusteella tehdään päätös - hyväksytäänkö toiselle asteelle vai ei.” (V5) Nuoret mainitsivat asiasta lähinnä koulutuksen alkuvaiheessa: ”No kyllä alussa oli hankalaa just se, että ei osata kieltä yhtään, että tuotti hankaluutta. (...)” (N10)

Kielitaitoa ja sen merkitystä maahanmuuttajien kotoutumiselle on Suomesakin tutkittu jo 1980-luvun lopulta lähtien (Latomaa, Pöyhönen, Suni & Tarnanen, 2013, pp. 164-165). Se, että kielitaito tässäkin aineistossa kerää eniten mainintoja, on yllättävää sen vuoksi, että osa nuorista on käynyt koko peruskoulunsa Suomessa. Jääkin pohtimaan sitä, onko kielen osaaminen tai pikemminkin osaamattomuus tietynlainen itsestäänselvyys, joka automaattisesti liitetään maahanmuuttotilanteisiin nuoriin. Peittääkö ennakkoluuloilta näytävä oletus alleen

muunlaiset asiat kuten oppimisvaikeudet?

Yhteisölliset siirtymätekijät

Nuorten haastatteluisissa merkittävimmäksi siirtymiin sidoksissa olevaksi tekijäksi muodostui nuoren perhe ja ystävät. Nuori vastasi lyhyesti haastattelijan kysymykseen, mistä hän oli saanut tiedon koulutuksesta: ”kaverilta” (N8). Toinen nuori kertoi äitinsä kanssa keskusteltuaan päätyneensä siihen, että koulutus ammattistartissa voisi olla hyvä ajatus. ”No mä hain eka tähän lähihoitajakoulutukseen. Sit mä en päässy ni aateltii äitin kanssa, että voin olla tässä ja ootan tota seuraavaa hakua” (N2). Myös viranomaiset toivat esiin yhteistyön kotien kanssa: ”Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö, vanhempainillat erikseen maahanmuuttajille, asioiden perinpohjainen selittäminen ja realismi” (V3).

Ystävien ja perheen tuki ja ohjaus ovat nuorelle erityisen tärkeitä. Perheen kotoutuminen ja sen resurssit ovat merkittävä asia nuoren elämässä ja myös hänen opintomenestyksessään (Teräs & Kilpi-Jakonen, 2013, pp. 188-190). Säävälä (2013, pp. 103-104) on osuvasti todennut, että muuttoliikkeen tutkimuksessa on oltu taipuvaisia pitämään yllä yksilöllisiä käsityksiä muutosta itsestään selvinä. Kuitenkin merkittävää osaa muuttoliikkeestä tulisi tarkastella perheprojektina: muutolla on usein vaikutusta koko perhe- ja sukukokonaisuuden hyvinvointiin ja mahdollisuuksiin.

Yhteisötason siirtymätekijöihin lukeutuivat myös kulttuuriset tekijät. Peruskoulun opinto-ohjaaja totesi lyhyesti: ”kodin kulttuuri” (V7), vastauksena kysymykseen mikä estää tai edistää nuor-

ten siirtymiä. Toinen opettaja ammatillisesta oppilaitoksesta esitti ikäkauden vaikeudet ja kulttuuriristiriidat nuorten elämässä: ”Päätökset ovat useimmiten äärimmäisen vaikeita ja satunnaisiakin 15 vuoden iässä, jolloin usein myös monikerroksinen kulttuuriristiriitavaihe hallitsee nuoren elämässä” (V8). Tätä ristiriitavaihetta Alitolppa-Niitamo (2003) on kuvannut kahden samanaikaisen siirtymän kautta: oma kehittyminen ja siihen liittyvät kysymykset sekä yhteiskuntaan liittyvät kysymykset. Nuoret itse eivät suoraan maininneet kulttuurisia tekijöitä, mutta yksi heistä kuvaili sitä, miten ulkomaalaisuus saattoi estää työn saantia:

”No ainakin ne [viittaa ulkomaalais-taustaisiin kavereihinsa] on sanonulle kerran, että meidän on ihan turha opiskella, kun me ollaa ulkomaalaisia. Ei me saada kuitenkaan mitään hyvää työtä. Meidän tulevaisuus on joku pizzeria tai joku tollanen.” (N1)
Haastattelija: Ne uskoo, että se johtuu siitä, että ne on ulkomaalaisia, ettei ne saa töitä?

”No enemmän joo (...)” (N1)

Myös erityisluokanopettajana työskentelevä opinto-ohjaaja mainitsi yhdeksi näkökohdaksi ”toisen asteen opettajien ennakkoluulot” (V6). Maahanmuuttajiin kohdistuvat asenteet ja ennakkoluulot sekä heidän kokemansa syrjintä voivat heikentää heidän hyvinvointiaan ja estää heidän integroitumistaan suomalaisen yhteiskuntaan (Liebkind, Mannila, Jasinskaja-Lahti, Jaakkola, Kyntäjä & Reuter, 2004, p. 279). Siirtymävaiheissa koettu syrjintä voi olla erityisen haa-voittavaa, koska silloin nuori myös hakee omaa polkuaan ja peilaa itseään vertaisryhmiinsä. Tärkeää on myös oman paikan löytäminen niissä yhteisöissä, joissa nuori on osallisena.

Yhteiskunnalliset siirtymätekijät

Rakenteellisista siirtymätekijöistä viranomaiset ja nuoret mainitsivat useimmin soveltuvuuskokeet.

”No mä hain eka tähän kouluun, (...) lähihoitajakoulutukseen, mutta en päässyt ja mulla oli kaikki pistetty, lähihoitaja. Mä en päässyt läpi, niin mut johdatettiin tähän ammattistarttiin, että jos haluan opiskella täällä, että ois mahdollista. Se oli vuoden kestävä. Kuulin, että se tutustuu eri aloihin, niin ois ihan hyvä ja päätin tulla. Sit mut valittiin tähän.” (N4)

Toisella asteella työskentelevä opinto-ohjaaja totesi, että ”soveltuvuuskokeet voivat aiheuttaa esteen” (V2). Koulutussuunnittelijan puheenvuorossa ilmenee myös peruskoulun päättötodistuksen merkitys jatkoon pääsyyn sekä koulutuspaikkojen alueellinen jakautuminen.

”Pärjääminen peruskoulun oppiaineissa edistää pääsyä toiselle asteella, koska yhteishaussa ratkaisevaa on peruskoulun päättötodistuksen keskiarvo. Nuorelle ja hänen huoltajalleen on tiedotettava toisen asteen opintojen vaativuudesta ja autettava heitä löytämään realistiset koulutusmahdollisuudet. Esimerkiksi kauneudenhoitoalalle haluavilla kova kilpailu. Keskiarvon täytyy olla yli 8,5. Ylipäätään X:ssä jää vuosittain useita satoja nuoria ilman toisen asteen koulutuspaikkaa, ei vain muunkielisten ongelma. Aloituspaiikkoja on yksinkertaisesti liian vähän.” (V1)

Järjestelmän tasolla erilaiset pääsy- ja valintakokeet voivat muodostaa esteen koulutuspolun etenemiselle. Viranomaisen mukaan alueella aloituspaikkojen määrä ei ole tasapainossa suhteessa peruskoulunsa päättäviin.

Toinen näkökulma koulutuksen rakenteellisiin tekijöihin liittyi opetuksen järjestelyihin. Osallistujat tekivät ehdotuksia opetuksen kehittämiseksi, kuten seuraavasta esimerkistä käy ilmi: ”Heidän [opiskelijoiden] tulisi saada opetusta myös omalla äidinkielellään. Lähes poikkeuksetta reaaliaineet käsitteistöineen ja termeineen ovat muunkielisille oppilaille ylivoimaisen vaikeita” (V9). Yksi nuorista toivoi lisää ryhmätöitä, jotta oppisi tuntemaan paremmin ryhmän, ja toinen nuori haluaa lisää matematiikan ja äidinkielen opetusta.

”Meil ei oo hirveesti ollu ryhmätöitä vielä. Sellasia isoja. Ne on vähä sellasia pieniä, niitä vois olla enemmän. Koska meitä ryhmä on just sellanen, et olla jakauduttu ryhmiin. Nisit kun on ryhmätöitä ni ois kiva et, koska sillo oppii tuntemaan muut sun luokkalaiset. Niin niitä vois olla enemmän mun mielestä.” (N2)

Haastattelija: Entä onko jotai kehitettävää tai jotai mikä ei oo niin hyvä, mitä muuttasit?

”Äidinkieli ja matikka.” (N8)

Haastattelija: Mitä sä niille tekisit?

”Parantaisin puhumista ja kirjottamista, että saa paremmin selvää.” (N8)

Opetuksen kehittämisen kannalta on tärkeää kuunnella sekä opettajia että nuoria itseään.

Pohdinta ja johtopäätökset

Tässä artikkelissa on tarkasteltu Suomeen muuttaneiden perheiden nuorten siirtymiä perusteelta toiselle asteelle sekä nuorten ja heidän kanssaan työtä tekevien opetusalan viranomaisten näkemyksiä siirtymiin sidoksissa olevista tekijöistä. Tulok-

set osoittivat, että eri kieli- ja kulttuuri- taustaiset nuoret kuvasivat monenlaisia siirtymiä: muuttoa Suomeen, koulun aloittamista, koulun vaihtamista ja koulusta työelämään siirtymistä. Voidaankin nähdä, että siirtymä ei ole vain yksi vaihe maahanmuuttotaustaisen nuoren elämässä, vaan se on osa heidän arkeaan. Tällä voi olla merkitystä esimerkiksi nuoren koulutukseen sitoutumiselle. Koulupolku ei edennyt aina suoraviivaisesti eri kouluasteelta toiselle ja sieltä työelämään (vrt. Lindberg, 2008). Huomiota kiinnittää se, että nuoren näkökulmasta koulutuspolut eivät olleet suoraviivaisia ja uudelleenpaikannukset olivat tyypillisiä (vrt. Hviid & Zittoun, 2008). Salmela-Aro (2008) kutsuu sitä sopeutumiseksi tilanteessa, jossa nuoren toiveet ja odotukset koulupaikan suhteen eivät täyttyneet ja hän joutuu arvioimaan tilannettaan uudelleen. Haikkola (2012) kutsuu sitä puolestaan maahanmuuttotaustaisten nuorten monipaikkaisuudeksi. Toisaalta nuoret puhuivat moninaisista siirtymistä, ja voi kysyä, mihin nuoret sitoutuvat, mikä merkitys paikalla on heille, ja edustaako se pysyvyyttä nuoren elämässä. Aineiston perusteella nuorille olivat tärkeitä ystävät ja perhe.

Nuoret sekä heidän kanssaan työskentelevät viranomaiset tunnistivat kuudenalaisia siirtymätekijöitä: kielellisiä, oma-kohtaisia, rakenteellisia, koulutuksellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia. Yhdistimme ne kolmeen eritasoiseen kokonaisuuteen: yksilöllisiin, yhteisöllisiin ja yhteiskunnallisiin siirtymätekijöihin, jotka ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Tämä tulos heijastaa siirtymätekijöiden ja tasojen keskinäistä riippuvuutta kuten olemme taulukossa 1 ja kuviossa 1 kuvanneet. Esimerkiksi nuoren kielitaito karttuu, jos hänellä on valtaväestöön kuuluvia ystäviä, tai jos hänellä on mahdollisuus

osallistua suomen kielen lisäopetukseen koulussa. Huomiota viranomaisten näkemyksissä kiinnittää se, että joitakin asioita toisteltiin. Yksi näistä liittyi nuoren kielitaitoon ja toinen yhteiskunnallisiin rakenteisiin. Se, että maahanmuuttoon liittyy puhetta kielitaidosta, ei ole yllättävää sinänsä, mutta voidaan kysyä, peittääkö se alleen jotakin muuta ja onko se tyypillinen reaktio ja vakiovastaus maahanmuuttotaustaisten nuorten kysymyksiin. Mielestämme yleisestä kielitaitokeskustelusta tulisi jo päästä askel eteenpäin ja siirtyä ennemmin keskustelemaan erityisistä kysymyksistä kuten mikä kielitaidon osa-alue korostuu nuorten siirtymävaiheessa tai elämäntilanteessa. Varsinkin kun nuoret itse tuovat kielitaidon esiin koulutuksen alkuvaiheeseen sidoksissa olevana tekijänä.

Toisaalta kuvastaako se, että rakenteelliset tekijät toistuivat viranomaisten vastauksissa heidän voimattomuuttaan ja sitä, että yksittäiset viranomaiset eivät koe voivansa vaikuttaa nuorten tilanteeseen, esimerkiksi opetuksen järjestämiseen heidän omalla äidinkielellään. Tätä voi tulkita myös tietynlaiseksi ”bulkki” – ajatteluksi. Toisin sanoen palveluja järjestetään massapalveluina ja kaikille samanlaisina riippumatta siitä, millaisia tarpeita nuorilla on. Tästä seuraa helposti myös se, että maahanmuuttotaustaisia nuoria kohdellaan yhtenäisenä ryhmänä. Esimerkiksi suomi toisena kielenä opetukseen ohjataan kaikki vähänkään ”vierasperäiseltä” vaikuttavat, vaikka nuoren toinen äidinkieli olisi suomen kieli. Palvelujen järjestämisen näkökulmasta vallitseekin tietynlainen jännite yleisen ja erityisen välillä: yhtäältä kuinka paljon yksittäiset viranomaiset voivat vaikuttaa palvelujen järjestämiseen ja toisaalta millaiset mahdollisuudet heillä on ottaa huomioon nuoren yksilölliset tarpeet.

Aineisto osoittaa, että joistakin asioista nuorten ja viranomaisten välillä vallitseu yhteisymmärrys: molemmat tunnistivat rakenteelliset ja omakohtaiset siirtymätekijät. Eroja syntyi kielellisten, koulutuksellisten, kulttuuristen ja erityisesti sosiaalisten siirtymätekijöiden kesken. Nuorten kielitaitoarvio näyttäisi seuraavan aikuisten maahanmuuttajien arvioita: valtaväestö arvioi kielitaidon merkityksen suuremmaksi kuin maahanmuuttajat itse (esim. Juuti, 2005). Koulutuksellisten tekijöiden vähäinen määrä nuorten puheessa voi heijastella sitä, että nuoret eivät koe voivansa vaikuttaa koulutukseen ja kulttuuristen tekijöiden vähäinen määrä taas sitä, että nuoret eivät näe kulttuurisia tekijöitä esteinä. Kysymmekin, olisiko jo aika siirtyä askel eteenpäin ns. kulttuurilla selittämällä. Toisin sanoen siitä, että yksilötason käyttäytymistä selitetään yhteisötason ilmiöllä. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö kulttuurisilla käyttäytymismalleilla olisi vaikutusta myös yksilön käyttäytymiseen, mutta ajattelempa, että kulttuuriset käytännöt ovat moninaisia, joista voidaan valita erilaisia kombinaatiota oman kulttuurisen näkemyksen mukaisesti. Kulttuurilla selittäminen on osittain tutkimuksen luomaa ”harhaa”, sillä kvantitatiivinen tutkimusasetelma olettaa, että tietyt asiat ovat ”selittäjiä” ja tietyt ”selitettäviä”. Kulttuuri tai etnisyys, kuten myös sukupuoli, koulutus tai ammatti lukeutuu usein ”selittäjiin”. Esimerkiksi myöhästelyä selitetään eri aikakäsityksellä. Lappalainen (2006, p. 38) totesi tutkimuksessaan, että: ”Syklisestä aikakäsityksestä muodostui ammatillaispuheessa maahanmuuttajia luonnehtiva essentiaalinen ominaisuus, josta katsottiin aiheutuvan kyvyttömyyttä noudattaa aikatauluja.” Suurissa joukoissa tämä pitäneeekin paikkansa, mutta opettajat kohtaavat harvoin tietyn kulttuurisen ryhmän jäseniä suurina joukkoina, pikem-

minkin opetus ja ohjaus rakentuvat yksilöllisistä kohtaamisista ja sellaisista, joissa ryhmissä on henkilöitä monenlaista kulttuurisista taustoista. Tällöin opettajan on tärkeä olla tietoinen siitä, etteivät hänen käsityksensä nuoresta tietyn kulttuuritaustan omaavana perustu pinnallisiin yleistyksiin ja stereotyyppioihin. (ks. myös Teräs, 2015.)

Siirtymän käsitettä on tutkittu paljon (ks. esim. Gordon & Lahelma, 2003; Raffe, 2008; Salmea-Aro, 2008). Me tarkastelimme käsitettä myös kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian klassikojen Vygotskyn (1982) ja Leontjevin (1977) kirjoituksiin perustuen. Niissä siirtymä näyttäytyy ainakin kolmenlaisena: liikkeenä, muutoksena sekä dialektisena suhteena. Nuorten puheessa liikkuminen ja muutos tilanteesta tai maasta toiseen näkyi konkreettisina liikkeinä: muuttoina, dialektinen suhde pohdintana lähtömaan ja Suomen välillä. Tämä laajentaa siirtymän tietoteoreettista pohjaa ja käsitettä. Siirtymä läpileikkaa kolmea eri tasoa ja siihen kietoutuu yksilöllinen muutosprosessi ja kehittyminen, yhteisöön kiinnittyminen ja monipaikkaisuus sekä yhteiskunnallinen vuorovaikutus eri maiden välillä (ks. myös taulukko 1).

Kuten osa viranomaisista kuvasi, nivelvaiheen kysymykset koskettavat kaikkia nuoria esimerkiksi aloituspaikkojen määrän suhteen. Se mikä erottaa valtaväestön ja eri kieli- ja kulttuuristaustaisten nuorten siirtymät liittyy yksilötasolla nuorten kielitaitoon. Yhteisötasolla puolestaan ero on siinä, miten vanhemmilla on tietoa suomalaisesta järjestelmästä ja, miten he pystyvät tukemaan nuoria siirtymisessä. Kolmanneksi ero liittyy yhteiskunnan tasolla siihen, miten järjestelmä pystyy tunnistamaan nuorten erityistarpeita ja

suuntaamaan heille palveluita. Esimerkiksi saako nuori soveltuvuuskokeessa lisää aikaa vastaamiseen tai millaista oman äidinkielen tukea hän voi tarvittaessa saada. Ohjaustilanteessa on tärkeää kartoittaa maahanmuuttotaustaisen nuoren käsitys suomalaisesta koulutusjärjestelmästä, samoin, ovatko hänen vanhempansa siitä tietoisia. Yhteiskunnan tasolla riittävä seuranta ja resurssien sekä palvelujen kohdentaminen ovat tärkeitä. Maahanmuuttotaustaiset nuoret muodostavat heterogeenisen joukon, heidän yksilöllisten koulutuspolkujen ja elämämaailman tutkiminen on tärkeä jatkotutkimusaihe.

Lähteet

Alitolppa-Niitamo, A. (2003). Liminaalista jäsenyyteen: somalinkielisten nuorten siirtymien haasteita. In P. Harinen (Ed.) *Kamppailuja jäsenyyksistä etnisyydestä, kulttuurista ja kansalaisuudesta nuorten arjessa* (pp. 17–32). Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura.

Alitolppa-Niitamo, A. (2004). *The icebreakers: Somali-speaking youth in metropolitan Helsinki with a focus on the context of formal education*. Helsinki: Väestöliitto.

Birnbaum, Y., & Guégnard, C. (2013). Choices and enrollments in French secondary and higher education: Repercussions for second-generation immigrants. *Comparative Education Review*, 57(3), 481–502.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. DOI:10.1191/1478088706qp063oa

Gordon, T., & Lahelma, E. (2003). From ethnography to life history: Tracing transitions of school students. *International Journal of Social Research Methodology*, 6(3), 245–254.

Haikkola, L. (2012). *Monipaikkainen nuoruus: Toinen sukupolvi, transnationaalisuus ja identiteettiä*. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2012:15. Helsinki: Helsingin yliopisto, Sosiaalitieteiden laitos.

Heath, A. Rothon, C., & Kilpi, E. (2008). The second generation in western Europe: education, unemployment, and occupational attainment. *Annual Review of Sociology*, 34(1), 211–235.

Helsingin kaupunki, tietokeskus. (2013). *Helsingin ulkomaalaisväestö vuonna 2013*. Tilastoja 31/2013. Helsinki: Helsingin kaupunki. Retrieved January 30, 2014, from http://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/13_10_09_Tilastoja_31_Saarioja.pdf.

Hira-Friesen, P., Haan, M., & Khan, H. (2013). Trades-related post-secondary educational attainment among immigrant and Canadian-born young adults in Alberta. *Alberta Journal of Educational Research*, 59(1), 29–44.

Huhtala, M., & Lilja, K. (2008). *Ongelmalliset oppijat*. Helsinki: Opetushallitus.

Hviid, P., & Zittoun, T. (2008). Editorial introduction: transitions in the process of education. *European Journal of Psychology of Education*, 23(2), 121–130.

Juuti, P. (2005). *Monikulttuurisuus voimavaraksi: Valtaväestö ja maahanmuuttajat työyhteisössä*. ETMO – Monikulttuurisuus voimavarana työyhteisössä. Tutkimusraportti. Kirkkonummi: Kiljavan opisto ja JTO.

Kilpi, E. (2010). Toinen sukupolvi peruskoulun päättyessä ja toisen asteen koulutuksessa. In T. Martikainen, & L. Haikkola (Eds.), *Maahanmuutto ja sukupolvet* (pp. 110–132). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kilpi-Jakonen, E. (2011). Continuation to upper secondary education in Finland: Children of immigrants and the majority compared. *Acta Sociologica*, 54(1), 77–106. DOI: 10.1177/0001699310392604.

Kilpinen, J., & Salonen, M. (2011). *Maahanmuuttajien ammatillisen peruskoulutuksen tila lukuvuonna 2009–2010*. Koulutuksen seurantaraportti 2011/3. Helsinki: Opetushallitus.

Kuusela, J., Etelälähti, A., Hagman, Å., Hievanen, R., Karppinen, K., Nissilä, L., Rönneberg, U., & Siniharju, M. (2008). *Maahanmuuttajaoppilaat ja koulutus – tutkimus oppimistuloksista, koulutusvalinnoista ja työllistymisestä*. Helsinki: Opetushallitus.

Koikkalainen, S., & Suikkanen, A. (Eds.) (2012). *Siirtymät ja kansalaisuus kansainvälisen liikkuvuuden maailmassa*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti. Retrieved September 15, 2013, from <http://www.migrationinstitute.fi/pdf/webreports74.pdf>

Latomaa, S., Pöyhönen, S., Suni, M., & Tarnanen, M. (2013). Kielikysymykset muuttoliikkeessä. In T. Martikainen, P. Saukkonen, & M. Säävälä (Eds.) *Muuttajat: kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta* (pp. 163–183). Helsinki: Gaudeamus.

- Leontjev, A.N. (1977). *Toiminta, tietoisuus, persoonallisuus*. Suom. P. Hakkarainen. Helsinki: Kansankulttuuri.
- Liebkind, K., Mannila, S., Jasinskaja-Lahti, I., Jaakkola, M., Kyntäjä, E., & Reuter, A. (2004). *Venäläinen, virolainen, suomalainen: Kolmen maahanmuuttajaryhmän kotoutuminen Suomeen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lindberg, M. E. (2008). Higher education-to-work transitions in the knowledge society: the initial transition and positional competition point of view. *Higher Education in Europe*, 33(4), 375–385.
- Martikainen, T., & Haikkola, L. (Eds.) (2010). *Maahanmuutto ja sukupolvet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Martikainen, T., Saari, M., & Korkiasaari, J. (2013). Kansainväliset muuttoliikkeet ja Suomi. In T. Martikainen, P. Saukkonen, & M. Säävälä (Eds.), *Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta* (pp. 23–54). Helsinki: Gaudeamus.
- Martikainen, T., Sintonen, T., & Pitkänen, P. (2006). Ylirajainen liikkuvuus ja etniset vähemmistöt. In T. Martikainen (Ed.), *Ylirajainen kulttuuri: Etnisyys Suomessa 2000-luvulla* (pp. 9–41). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Raffe, D. (2008). The concept of transition system. *Journal of Education and Work*, 21(4), 277–296.
- Rumbaut, R. (2007). Ages, life stages, and generational cohorts. In A. Portes, & J. DeWind (Eds.), *Rethinking migration: New theoretical and empirical perspectives* (pp. 342–387). Oxford: Berghahn Books.
- Ruotsalainen, K., & Nieminen, J. (2012). Toisen polven maahanmuuttajia vielä vähän Suomessa. Retrieved August 15, 2013, from http://www.stat.fi/artikkelit/2012/art_2012-07-04_003.html?s=0.
- Salmela-Aro, K. (2008). Motivaatio ja hyvinvointi elämän siirtymissä. *Psykologia*, 43(5), 374–379. Retrieved 18, 2013, from https://www.jyu.fi/ytk/laitokset/psykologia/henkilökunta/salmela_aro/motivaatio_ja_hyvinvointi.
- Salmela-Aro, K., Aunola, K., & Nurmi, J. (2007). Personal goals during emerging adulthood: a 10-year follow up. *Journal of Adolescent Research*, 22(6), 690–715.
- Säävälä, M. (2013). Maahanmuutto perheilmionä. In T. Martikainen, P. Saukkonen, & M. Säävälä (Eds.), *Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta* (pp. 101–122). Helsinki: Gaudeamus.
- TEM, Työ- ja elinkeinoministeriö. (2012). Nuorten yhteiskuntatakuu 2013. Retrieved September 20, 2012, from [http://www.tem.fi/files/32352/Nuorten_yhteiskuntatakuu_tyoryhman_raportti_2\).pdf](http://www.tem.fi/files/32352/Nuorten_yhteiskuntatakuu_tyoryhman_raportti_2).pdf).
- Teräs, M. (2012). Intercultural space as transitional space: Movements, transformations and dialectical relations. *Research in Comparative and International Education*, 7(4), 503–513.
- Teräs, M. (2015). Kehittävä kulttuurienvälisyys ammatillisen koulutuksen haasteena ja mahdollisuutena. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja 17/Erikoisnumero*, 41–54. http://www.okka-saatio.com/aikakauskirja/pdf/ERIKOISNUMERO_2015_Teras.pdf.
- Teräs, M., & Kilpi-Jakonen, E. (2013). Maahanmuuttajien lapset ja koulutus. In T. Martikainen, P. Saukkonen, & M. Säävälä (Eds.), *Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta* (pp. 184–202). Helsinki: Gaudeamus.
- Teräs, M., Niemi, E., Stein, D., & Välinoro, M. (2010). *Muunkieliset nuoret siirtymävaiheessa peruskoulusta toiselle asteelle Helsingissä*. Helsinki: Helsingin kaupungin maahanmuutto-osasto.
- Vygotsky, L.S. (1982). *Ajattelu ja kieli*. Suom. K. Helkama, A. Koski-Jännes. Espoo: Weilin+Göös.
- Walther, A. (2006). Regimes of youth transitions. *Young*, 14(2), 119–139. DOI:10.1177/1103308806062737.

